

Vanja Bajović*

Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu

ZLOUPOTREBA OPOJNIH DROGA I LEGITIMNOST KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE

Apstrakt: U radu se razmatra pitanje legitimnosti i efikasnosti krivičnih dela vezanih za opojne droge, sa posebnim akcentom na delo iz člana 246a KZ-a. Za razliku od ponašanja koja su u svakom društvu, vremenu ili sistemu smatrana moralno i društveno neprihvatljivim, stavovi prema korišćenju opojnih droga su prilično ambivalentni i do njihove zabrane dolazi tek u XX veku, kada se razvija svest o njihovoj štetnosti. Međutim pedesetogodišnja praksa je pokazala da se korišćenje opojnih droga ne može iskoreniti strogom kaznenom politikom, a da je zabranom određenih supstanci za kojima postoji potražnja, njihovo tržište samo prebačeno u ruke organizovanih kriminalnih grupa. Poslednjih godina sve su jači glasovi za ublažavanjem pristupa, što ima odjeka u zakonima mnogih zemalja. Na narkomaniju počinje da se gleda kao na zdravstveni, a ne krivičnopравни problem i sve više se insistira na merama lečenja i odvikavanja, umesto na kažnjavanje korisnika. Ova problematika retko je razmatrana u našoj javnosti, ali veliki broj zatvorenika zbog krivičnih dela vezanih za opojne droge, kao i konstantno prisustvo droga na crnom tržištu uprkos strogim kaznama, ukazuje na neophodnost da joj se posveti pažnja.

Ključne reči: opojne droge, krivično pravo, legalizacija, dekriminalizacija

UVOD

Osnovni argument zagovornika stroge kaznene politike po pitanju opojnih droga svodi se na populističku konstataciju da je droga „veliko zlo“ i „najveća pošast modernog doba“, što su nesporne i opšteprihvaćene činjenice mada su u određenoj meri oblikovane i neznanjem i predrasudama. Polazeći od definicije opojnih droga date u Zakonu o psihoaktivnim kontrolisanim supstancama,¹ proizilazi da je svaki građanin koji je makar jednom uzeo Bensedin ili Bromazepan zapravo probao opojnu drogu, a poznato je da je Srbija među državama sa najvećom stopom „uživaoca“ ovih lekova. Supstance koje se nalaze na listi psihoaktivnih kontrolisanih supstanci se uveliko koriste u farmaceutskoj industriji i predstavljaju bazu mnogih lekova u svakodnevnoj upotrebi, što znači da njihova upotreba nije zabranjena, ali je zabranjena njihova zloupotreba, kada se nazivaju drogama i terminološki poprimaju negativnu konotaciju. Po Pravilniku o načinu propisivanja i izdavanja lekova, lekovima se, u smislu pravilnika, smatraju lekovi koji sadrže jednu opojnu drogu ili više opojnih droga koje su posebnim propisom određene da se mogu stavljati u

* Docent, bajovic@ius.bg.ac.rs

1 *Sl. glasnik RS*, br. 99/2010.

promet za medicinske svrhe (čl. 15 st. 1).² Kako sama reč „opojne droge“ izaziva negativne asocijacije, „rat drogama“ i „suzbijanje narkomanije“ uvek dobro posluži kao atraktivna floskula za prikupljanje političkih poena, no problematično je u kojoj meri i krivično pravo treba mešati u celu tu priču?

Ako se pođe od postavke da je krivično pravo *ultima ratio* koje služi zaštititi najvažnijih čovekovih dobra i vrednosti, postavlja se pitanje koliko je krivično pravo pozvano da štiti čoveka od samog sebe, tj. da brine o njegovom zdravlju više nego što on sam brine? Inkriminujući neovlašćeno posedovanje opojnih droga za sopstvenu upotrebu, zakonodavac se našao pozvanim da zadre u tu ličnu sferu, nastojeći da strahom od kazne prevaspita pojedinca. Polazeći od davno postavljene definicije Dž. Stjuarta Mila da se sloboda pojedinca ograničava tamo gde se ugrožavaju tuđa prava, nameće se pitanje odakle legitimitet zakonodavcu da utiče na izbore pojedinca šta će raditi sa svojim životom i svojim telom, ako time ni na koji način ne ugrožava druge? Štaviše, pokušaj samoubistva nije predviđen kao krivično delo, za razliku od posedovanja droge za ličnu upotrebu, iz čega proizilazi da pojedinac ako hoće može da se ubije, ali ne bi smeo da poseduje drogu zarad lične upotrebe jer to može škoditi njegovom zdravlju?! Ovaj pravni cinizam motivisan je drugim razlozima o kojima će biti reči u daljem tekstu, ali je problematično da ovakva rešenja prolaze i imaju podršku javnosti pozivanjem na popularnu floskulu „borbe protiv narkomanije“ koja se, kao ni svaka druga zavisnost, ne može suzbiti strahom od kazne. Štaviše, posledice ovakve politike ogledaju se u prepunim zatvorima zavisnika, u kojima onda nema mesta za učinioce mnogo ozbiljnijih krivičnih dela poput ubistava, razbojništava, silovanja koji ostaju na slobodi čekajući izvršenje kazne.

Razlog za pisanje ovog u velikoj meri nepopularnog i „politički nekorektnog“ rada je poseban i značajan povod – rođendan doskorašnjeg šefa krivičnopravne katedre čiji sam član, profesora Zorana Stojanovića, koji je među prvima u stručnoj javnosti hrabro i vizionarski ukazivao na apsurdnost inkriminacije iz člana 246a KZ-a,³ ujedno u mnogim svojim delima upozoravajući i na opasnost od krivičnog pravnog ekspanzionizma.

1. ISTORIJAT ZABRANE

Prva predrasuda je da su psihoaktivne supstance „pošast modernog doba“, a činjenica je da se one koriste „od kad je sveta i veka“. Arheološki podaci ukazuju da su Sumeri i Vavilonci gajili mak iz koga se dobija opijum, a poznato je da su ga u medicinske svrhe koristili i stari Grci i Arapi. U drevnoj Kini i Indiji hašiš se koristio kao sredstvo protiv bolova i lek protiv raznih bolesti. Halucionogene pečurke su široko upotrebljavane u kulturama Asteka i Maja, a osnivanje grada Mikene u staroj Grčkoj pojedini autori takođe dovode u vezu sa vizijom grada koju je doživeo njen

2 Sl. list SRJ, br. 16/94, 22/97 i 52/2002 i Sl. list SCG, br. 1/2003.

3 Z. Stojanović /2013/: Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva?, *Crimen* (IV) 2/2013, pp. 119–143.

osnivač Persej nakon što je pojeo halucinogenu pečurku (*mykes*) u čiju čast je i dao ime gradu.⁴

Opijum je stigao u Evropu sa Bliskog istoka još u XIII veku, ali se veruje da šira upotreba opojnih droga u Evropi počinje u XIX veku i to u intelektualnim krugovima sklonim eksperimentisanju sa supstancama koje su dolazile iz Egipta i Indije. Primera radi, Šarl Bodler je svoje doživljaje sa opijatima zabeležio u delima „Veštački rajevi“ i „Poema o hašišu“, a Sigmund Frojd je kokain čak preporučivao pacijentima kao sredstvo za otklanjanje bolova.⁵ U to vreme opojne droge su bile u slobodnom prometu i širokoj upotrebi i nije postojala nikakva svest o njihovoj štetnosti. Štaviše, krajem XIX veka primetan je porast potrošnje opijuma i u SAD-u, budući da je on prepisivan od strane lekara kao sredstvo za otklanjanje menstrualnih bolova!⁶ Prvi zakon kojim su ove supstance regulisane donet je 1868. u Velikoj Britaniji (*Pharmacy Act*), ali ne sa ciljem da se ograniči njihova upotreba već motivisan finansijskim razlozima, da se farmakologija odvoji od medicinske profesije. Zakonom je propisano da se opojne droge, uključujući i opijum kao i sve preparate od opijuma ili maka, mogu prodavati u pakovanjima sa označenom imenom i adresom prodavca, kako bi se trgovina efikasnije oporezivala.⁷

Svest o štetnosti opijuma počinje polako da se kreira tek nakon opijumskih ratova koji su vođeni kako bi se Kina primorala na uvoz i slobodnu prodaju opijuma koji je Britanija proizvodila u Indiji.⁸ Jedan od razloga zbog koga je Kina zabranila uvoz bio je i sve veći broj zavisnika od ove supstance, pa se navodi da u to vreme „milioni Kineza najveći deo svog života provode u pušionicama opijuma, utonuli u letargiju i potpunu nezainteresovanost.“⁹ Iako su kolonijalne sile izvojevale vojnu pobedu, u britanskoj javnosti se postavilo pitanje legitimiteta ovih operacija. U Engleskoj je 1874. osnovano društvo za borbu protiv opijuma, jake lobističke grupe su se zalagale za zabranu proizvodnje i trgovine ovom supstancom, a ubrzo su preduzete i prve akcije na međunarodnom planu. 1909. je osnovana Međunarodna komisija za opijum, a 1912. godine donet je prvi međunarodni dokument vezan za opojne droge – *Haška konvencija o kontroli međunarodne trgovine opijuma, morfiju-*

4 S. Petrović /2003/: *Droga i ljudsko ponašanje*, Partenon, Beograd, pp. 12–13.

5 O istorijatu upotrebe opojnih droga opširnije: S. Petrović: *ibid.*, pp. 7–24.

6 Po nekim procenama, u SAD-u je u to vreme bilo između 150.000 i 200.000 opijumskih zavisnika, od čega većina ženskog pola. S. Kandall /1999/: *Substance and Shadow: Women and Addiction in the United States*, Harvard University Press, pp. 47–48.

7 Iako je Medicinski savet, osnovan 1863. godine, nastojao da zadrži kontrolu nad distribucijom opojnih droga, videvši u tome ogroman profit, ovim zakonom je farmakologija odvojena od medicinske struke. V. Berridge, E. Griffith /1981/: *Opium and the people: Opiate use in nineteenth-century England*, London, Allen Lane; New York, St. Martin's Press, p. 124.

8 Prvi opijumski rat vođen je od 1839. do 1842. između Velike Britanije i Kine, nakon što je Kina zabranila uvoz opijuma koji je Britanija proizvodila u Indiji. U drugom opijumskom ratu (1856–1860.) Britaniji su se pridružile Francuska i SAD, da bi Kina na kraju bila primorana da legalizuje uvoz i trgovinu opijumom. Usled velike potražnje za ovom supstancom, Kina je počela da gaji sopstveni opijumski mak i ubrzo postaje najveći proizvođač opijuma na svetu. O tome: E. H. Parker /1888/: *Chinese Account of the Opium Wars*, the Pagoda Library, dostupno na: <http://library.umac.mo/ebooks/b25903421.pdf>, 12. oktobar 2017.

9 S. Petrović /2003/: *op. cit.*, p. 17.

ma, kokaina i heroína, koja je 1919. godine postala sastavni deo Versajskog mirovnog sporazuma.¹⁰

Svrha donošenja Konvencije nije bila da se opojne droge zabrane već da se pod kontrolu država potpisnica stavi njihova proizvodnja, uvoz, izvoz prodaja i svaki vid distribucije kao i kontrola plantaža i postrojenja u kojima se ove supstance proizvode i prerađuju. To je i bio glavni razlog zbog koga su Kina i SAD kasnije povukle svoje potpise jer su se zalagale za „stroži pristup“ i zabranu opojnih droga, a ne samo njihovu kontrolu. U SAD je 1914. donet zakon (*Harrison Act*) koji je uspostavio posebne dozvole za proizvodnju i prodaju opijuma i kokaina, a svako propisivanje leka koji bi sadržao ove supstance smatrano je krivičnim delom. Kako nadležni organi nisu izdavali licence, opijum i kokain su *de facto* postali nezakoniti. Zabrana je, na isti način proširena i na kanabis, 1937. godine.¹¹

Revidirana konvencija o opijumu potpisana je 1925. godine u Ženevi (*Međunarodna konvencija koja se odnosi na opasne droge*), a stupila je na snagu 25.09.1938. godine.¹² Njome je uspostavljen Stalni komitet za opijum, telo u okviru Lige naroda, zaduženo za kontrolu nad ovom supstancom. Pored toga, listi opasnih droga je, na inicijativu Egipta, dodat i hašiš. Pristupajući ovoj konvenciji, radnje u vezi sa zloupotrebom opojnih droga su u našoj zemlji prvi put inkriminisane Krivičnim zakonom za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, koji je stupio na snagu 1. januara 1930. godine i to „ne zbog realno postojećih problema sa narkomanijom već zbog međunarodnih obaveza koje je naša zemlja preuzela“.¹³

Nakon toga je primetno pooštavanje stavova prema opojnim drogama i postepeno razvijanje svesti o njihovoj štetnosti. Imajući u vidu iskustva sa opijumskim ratovima, ne iznenađuje da je Kina bila prva država na svetu koja je uvela smrtnu kaznu za krivična dela vezana za opojne droge (1948. godine), a ubrzo nakon toga to čine i Malezija (1952) i Iran (1959). Za vreme vladavine Mao Ce Tunga 10 miliona zavisnika poslato je na obavezno lečenje, na hiljade „diler“ je pogubljeno, a plantaže opijuma su preorane i zasađene novim kulturama.

Napori na međunarodnom planu usmereni ka zabrani opojnih droga postaju posebno jaki šezdesetih godina prošlog veka, a najjači glasnogovornici ovog pristupa pored Kine su bile i SAD. Tome je svakako doprinela njihova sve češća upotreba, kako u okviru hipi pokreta koji je predstavljao stecište bunta i nezadovoljstva protiv postojećeg režima, tako i u okviru američke vojske, posebno tokom rata u Vijet-

10 Države potpisnice ovog dokumenta bile su Francuska, Nemačka, Velika Britanija, Italija, Holandija, Portugalija, Rusija, SAD, Kina, Japan, Persija (današnji Iran) i Sijam (današnji Tajland). Tekst Konvencije dostupan na: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/the-1912-hague-international-opium-convention.html>, 27. oktobar 2017.

11 O tome: E. M. Brecher /1972/: *The Consumer Union Report on Licit and Illicit Drugs*, dostupno na: <http://www.druglibrary.org/schaffer/library/studies/cu/cu8.html>, 12. oktobar 2017.

12 Tekst konvencije dostupan na: [http://treaties.fco.gov.uk/docs/fullnames/pdf/1928/TS0027%20\(1928\)%20CMD-3244%201925%2019%20FEB,%20GENEVA%3B%20INTL%20CONVENTION%20RELATING%20TO%20DANGEROUS%20DRUGS%20WITH%20PROTOCOL.pdf](http://treaties.fco.gov.uk/docs/fullnames/pdf/1928/TS0027%20(1928)%20CMD-3244%201925%2019%20FEB,%20GENEVA%3B%20INTL%20CONVENTION%20RELATING%20TO%20DANGEROUS%20DRUGS%20WITH%20PROTOCOL.pdf), 12. oktobar 2017.

13 V. Delibašić /2014a/: *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava*, Službeni glasnik, Beograd, p. 157.

namu.¹⁴ 1961. godine Ujedinjene Nacije donose *Jedinstvenu konvenciju o opojnim drogama*, a deset godina kasnije i *Konvenciju o psihotropnim supstancama*. Razlog za donošenje ovih Konvencija bilo je nastojanje da se uspostavi zabrana korišćenja određenih supstanci, odnosno da se one stave pod medicinsku kontrolu.¹⁵ 1971. godine tadašnji američki predsednik Ričard Nikson objavljuje „rat drogama“ uvodeći stroge sankcije za njihovo posedovanje i distribuciju, a Ronald Regan 1982. godine dodatno pooštrava ovaj pristup uvodeći politiku „nulte tolerancije“ i visokih kazni bez mogućnosti ublažavanja (tzv. *mandatory sentences*). Paralelno sa tim, teku napore za primenom iste politike i na međunarodnom planu i 1988. godine Ujedinjene Nacije donose *Konvenciju protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama*, koja obavezuje države potpisnice da određena ponašanja predvide kao krivična dela, sa krajnjim ciljem da se obezbedi svet bez droga (*drug free society*). Razlog za donošenje ove konvencije bila je zapravo neadekvatnost ranije donetih međunarodnih instrumenata da zaustave stalno rastuću trgovinu opojnim drogama i nedozvoljenim supstancama, a cilj je bio da se inkriminisanjem određenih ponašanja suzbije njihov promet i stane na put organizovanim kriminalnim grupama.

2. POSLEDICE ZABRANE

Druga predrasuda je da upotreba droge može iskoreniti zabranama i kažnjavanjem. Zabrana korišćenja nije dala očekivane rezultate u pogledu smanjenja broja korisnika, već je suprotno tome prema podacima UN-a, njihov broj u konstantnom porastu.¹⁶ Istraživanja su pokazala da strah od kazne ima neznatan uticaj na odvracanje pojedinca od upotrebe droge,¹⁷ kao i da u državama sa strožom kaznenom politikom nije niža stopa zavisnika u poređenju sa „liberalnijim“ državama.¹⁸ Primera radi, uprkos strogim kaznama i politici „nulte tolerancije“, po izveštajima Svetske zdravstvene organizacije „SAD ima veću stopu upotrebe kokaina i kanabisa

14 O tome: L. Gallagher /2014/: Should the United States move towards Portugal's Decriminalization of Drugs?, 22 *U. Miami Int'l & Comp. L. Rev.* pp. 207–231.

15 U uvodu Jedinstvene konvencije o opojnim drogama, stoji da je „medicinska upotreba opojnih droga neophodna za ublažavanje bolova i da određene mere moraju biti preduzete kako bi se obezbedilo da opojne droge budu raspoložive u tu svrhu“. Tekst Konvencije dostupan na: https://www.unodc.org/documents/commissions/CND/Int_Drug_Control_Conventions/Ebook/The_International_Drug_Control_Conventions_E.pdf, 30. oktobar 2017.

16 Procenjuje se da je 2003. godine oko 185 miliona ljudi širom sveta uzrasta od 15–64 godine (4,7% svetske populacije) konzumiralo neku opojnu drogu u proteklih godinu dana (UNDOC /2004/: *World Drug Report 2004*, United Nations, Vienna, p. 8), da bi 2014. godine taj broj porastao za 33 %, i to na 247 miliona, što je 5,2 % svetske populacije! (UNDOC /2016/: *World Drug Report 2016*, United Nations, Vienna, p. 8). Isto tako, procenjuje se da je promet opijuma i heroina u periodu od 1979. do 2009. godine, porastao za 380%. Vidi: United Nations Office on Drugs and Crime /2010/: *World drug report 2010*, dostupno na: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2010.html>, 23. oktobar 2017.

17 G. Murkin /2014/: Drug Decriminalization in Portugal, Transform Drug Policy Found, dostupno na: <http://www.tdpf.org.uk/resources/publications/drug-decriminalisation-portugalsetting-record-straight>, 12. novembar 2016.

18 L. Gallagher /2014/: *op. cit.*, pp. 207–231.

od drugih razvijenih država, poput Holandije ili Portugalije, sa znatno liberalnijom kaznenom politikom.“¹⁹

Međutim, krivičnoppravna represija rezultirala je neočekivanim posledicama na drugoj strani. Veruje se najpre da je zabrana korišćenja jedan od uzročnika pandemije HIV-a i hepatitisa C. Procenjuje se da danas oko 33 miliona ljudi širom sveta živi sa virusom HIV-a, od čega je 1/3 zaraženih među intravenskim korisnicima heroina i opijuma. Ovo je posebno primetno u državama koje imaju vrlo represivnu kaznenu politiku prema drogama, a gde se broj zaraženih utrostručio nakon 2000 godine.²⁰ Razlozi za ovakvo stanje ogledaju se u sledećem. *Prvo*, strah od lišenja slobode zbog korišćenja opojnih droga odvlači korisnike od testiranja na HIV i drugih preventivnih mera. Tome doprinosi stigmatizacija i diskriminacija zavisnika u medicinskim ustanovama, uskraćivanje pružanja medicinskih usluga ili negativan test na narkotike kao uslov za pružanje medicinske pomoći, kao i strah od kršenja klauzule poverljivosti između lekara i pacijenta koja dovodi do straha od testiranja. *Drugo*, ograničen pristup sterilnim iglama dovodi do deljenja pribora među korisnicima. *Treće*, zabrana ili ograničavanje određenih terapija baziranih na nedozvoljenim supstancama kao što je, primera radi, terapija metadonom koja je ograničena u mnogim državama a u Rusiji čak i zabranjena.²¹ *Četvrto*, nedostatak preventivnih mera u zatvorima, razmena nesterilnog pribora i nezaštićeni polni odnosi dovode do velikog širenja pandemije HIV-om među zatvorskom populacijom. Iako se ovi podaci mahom odnose na intravenske korisnike opojnih droga, ne sme se zanemariti činjenica da se ove zaraze lako prenose polnim putem i putem krvi, pa ne iznenađuje procvat zaraze i među „zdravom“ populacijom. Ilustracije radi, represivan „ruski pristup“ koji podrazumeva zabranu lečenja metadonom i ograničen pristup sterilnom priboru doveo je do toga da je danas, po nekim procenama, svaki stoti građanin Rusije zaražen virusom HIV-a, a procenjuje se da će do 2020. godine u Rusiji biti zaraženo tri miliona ljudi.²²

Socijalno pravne posledice zabrane ogledaju se u procvatu kriminala, posebno onog organizovanog. Trgovina nedozvoljenim supstancama jedan je od najunosnijih biznisa organizovanog kriminaliteta, pa organizovane kriminalne grupe „najveći deo svojih nelegalnih profita zarađuju učestvovanjem u proizvodnji i prometu zabranjenih psihoaktivnih supstanci, odnosno raznovrsnih droga, čime stiču ogromnu finansijsku moć.“²³ Pristup „dvostrukog koloseka“ uspostavljen UN konvencijom iz

19 Drug Policy Alliance /2013/: *Approaches to Decriminalizing Drug Use Possession*, dostupno na: <http://www.abwfct.org/wpcontent/uploads/2013/03/DPAFact-SheetApproaches-to-Decriminalizing-DrugUse-and-Possession.pdf>, 12. oktobar 2017.

20 Najmnogoljudnije države poput SAD-a, Rusije i Kine, imaju i najveći procenat intravenskih korisnika među kojima je i najviše zaraženih HIV-om i to 12% u Kini, 16% u SAD-u i 37% u Rusiji. *UNAIDS report on the global AIDS epidemic*, dostupno na: http://www.unaids.org/globalreport/documents/20101123_GlobalReport_full_en.pdf, 1. jun 2017.

21 R. P. Mattick et al. /2009/: *Methadone maintenance therapy versus no opioid replacement therapy for opioid dependence*, *Cochrane Database Syst Rev*, 2009/3, dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12804430>, 12. avgust 2017.

22 Vidi: J. Csete et al. /2016/: *Public health and international drug policy*, *The Lancet* Vol. 387, p. 1441.

23 M. Škulić /2015/: *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Službeni glasnik, Beograd, pp. 274–275.

1961. godine vodio je i nastanku dva paralelna tržišta – jedno je tržište dozvoljenih „droga“, koje je pod kontrolom farmaceutske industrije, a drugo je tržište onih nedozvoljenih, koje je u rukama organizovanih kriminalnih grupa. Ali karakteristično je da i za jednim i za drugim postoji i oduvek je postojala potreba i da ih krivično pravo svojim sankcijama ne može izbaciti iz upotrebe. Ilustrativan i kompatibilan primer je nastojanje američkih vlasti početkom XX veka da zabrane alkoholna pića (čuveno doba prohibicije) koja je dovela do pojave i jačanja organizovanog kriminaliteta u SAD-u. Proizvodnja, uvoz i prodaja alkohola su zabranjeni 1920. godine, (dakle par godina nakon što je donet pomenuti Harisonov zakon kojim su zabranjeni i opijum i kokain), ali kako je alkohol bio najčešće upotrebljavana „rekreativna droga“, ova zabrana je i izazvala najveću pometnju u javnosti i ukinuta je 13 godina kasnije. Kao jedna i danas vidljiva posledica ovog, po rečima M. Škulića „socijalnog eksperimenta“, je strahovito jačanje organizovanog kriminaliteta u SAD-u, koji je opstao i nakon ukidanja prohibicije.²⁴

Organizovane kriminalne grupe naime, samo osluškuju „potrebe tržišta“, a kada se nešto, za čime postoji potreba ukloni sa tržišta, stvara se prostor za stvaranje i jačanje crnog, podzemnog tržišta. Zato je i razumljivo da je u vreme sankcija u Srbiji, cvetao šverc cigareta, benzina i ostalih deficitarnih proizvoda, jer ono za čime postoji potreba uvek pronađe put na tržište. Zakon ponude i potražnje u ovakvim slučajevima nadjačava krivičnopravne ili međunarodnopravne zabrane. Iz tog razloga se ističe da su u „ratu drogama“ zapravo najviše profitirale organizovane kriminalne grupe, čiji se godišnji prihodi od „narko-tržišta“ procenjuju i na 300 biliona dolara,²⁵ a zabrane ih zapravo štite od oporezivanja, regulisanja i „kontrole kvaliteta“ njihovih proizvoda. Po rečima jednog američkog šerifa, heroin ili kokain nabavljeni za 500\$ u zemlji porekla će uvoznicima doneti prihod od 100.000\$ samo u jednom američkom gradu, pa sve svetske policije, vojske, zatvori i kazne ne mogu da zaustave tržište koje ostvaruje takav, neoporezovani profit.²⁶

Prateće posledice ovoga su korupcija policije, pravosudnih organa i političara²⁷ i pranje „prljavog“ novca, koji završava u legalnim tokovima.²⁸ Na taj način pojedine kriminalne organizacije faktički postaju jače i od same države,²⁹ što je posebno karakteristično za Latinsku Ameriku koja je najveći izvoznik kokaina. Ista je situacija i u Avganistanu, koji je danas najveći proizvođač i izvoznik opijuma, pa se ratovi koji se danas tamo vode ponekad nazivaju „opijumskim ratom“ XXI veka.³⁰

24 M. Škulić /2015/: *ibid.*, p. 279.

25 ACLU, „*Against Drug Prohibition*“, dostupno na: <https://www.aclu.org/other/against-drug-prohibition>, 12. oktobar 2017.

26 Dostupno na: <http://www.druglibrary.org/think/~jnr/nr0796.htm>, 23. oktobar 2017.

27 Između 1993. i 1997. više od polovine svih policajaca osuđenih za korupciju u SAD-u, bilo je korumpirano za dela vezana za opojne droge. Vidi: M. McFarland Sánchez-Moreno /2015/: *Winding Down the War on Drugs: Reevaluating Global Drug Policy*, *Harvard International Review* 36, p. 4.

28 Stoga ne iznenađuje da je UN Konvencija iz 1988. godine prvi međunarodni dokument koji je predvideo mere protiv pranja novca, uvidevši da se najčešće „pere“ novac sa narko tržišta.

29 O tome: M. Škulić /2015/: *op. cit.*, pp. 275–276.

30 Procenjuje se da talibani i ostale ekstremističke grupe na Pakistansko-Avganistanskoj granici, zarađuju godišnje oko 500 miliona dolara na trgovini opijumom. O tome: M. Chossudovsky, *The Spoils of War: Afghanistan's Multibillion Dollar Heroin Trade*, dostupno na: <https://www.globalresearch.ca/the-spoils-of-war-afghanistan-s-multibillion-dollar-heroin-trade/91>, 20. oktobar 2017.

Crno tržište rađa i nasilnički kriminalitet kao sredstvo u obračunima narko kartela za prevlast na tržištu, profit i način za namirenje dugova. Primera radi, u Meksiku je u periodu od 2006. do 2011. godine zbog trgovine narkoticima ubijeno 40.000 ljudi, od čega je 60% pripadnika narko kartela, 27% policajaca i državnih službenika i 13% slučajnih prolaznika.³¹ Veruje se da zabrane kreiraju nasilje jer stvaraju crno tržište na kome kupci i prodavci ne mogu da reše svoje nesuglasice putem tužbi i mehanizama sudske zaštite, već je pribegavanje nasilju jedini način rešavanja sporova, kao što je bio slučaj i sa tržištem alkohola u vreme prohibicije. Prateći problem je i prebukiranost zatvora u kojima je, po podacima UN-a iz 2016 godine, 18% zatvorenika osuđeno zbog krivičnih dela u vezi sa opojnim drogama.³²

3. PROMENA ORUŽJA U RATU DROGAMA

Imajući u vidu ovakvo stanje, sa razlogom se navodi da je represivna kaznena politika u borbi protiv narkomanije nanela više štete nego droge same po sebi.³³ Zbog toga su početkom XXI veka sve jači glasovi ne samo za dekriminalizacijom krivičnih dela vezanih za opojne droge, već i za legalizacijom opojnih droga i stavljanjem tržišta pod kontrolu države. Nakon pedesetogodišnjeg bezuspešnog „rata drogama“, sve više se kreira svest da se narkomanija ne može suzbiti krivičnopravnim mehanizmima, već da je reč o zdravstvenom problemu koji treba rešavati medicinskim merama.

Interesantno je da najjači glasovi za legalizacijom dolaze upravo iz Latinske Amerike, koja i ima najviše problema sa narko kartelima. Tako su predsednici Kolumbije i Hondurasa apelovali na SAD i Evropsku Uniju da započnu globalnu debatu o legalizaciji,³⁴ a 2011. godine nekolicina svetskih lidera osniva organizaciju (*Global Commission on Drug Policy*), koja se zalaže za legalizaciju opojnih droga i stavljanje njihovog tržišta pod kontrolu država.³⁵ Članovi i osnivači ove organizacije su, između ostalih Kofi Anan, bivši generalni sekretar UN-a, predsednici Kolumbije, Poljske, Čilea, Portugala, Meksika, poznati pisac Mario Vargas Ljosa i mnoga druga „zvučna“ imena iz sveta politike, nauke i umetnosti.³⁶ Par godina unazad su

31 S. Ferragut /2012/: *Organized Crime, Illicit Drugs and Money Laundering: the United States and Mexico*, dostupno na: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Security/1112pp_ferragut.pdf, 20. oktobar 2017.

32 UNODC /2016/: *op. cit.*, p. 101, dostupno na: http://www.unodc.org/doc/wdr2016/WORLD_DRUG_REPORT_2016_web.pdf, 2. oktobar 2017.

33 Global Commission on Drug Policy /2016/: *Advancing Drug Policy Reform: A new approach to Decriminalization*, Report, p. 13, dostupno na: <http://www.globalcommissionondrugs.org/wp-content/uploads/2016/11/GCDP-Report-2016-ENGLISH.pdf>, 20. oktobar 2017.

34 Honduras je tranzitna ruta za uvoz kokaina iz Kolumbije u SAD i dnevno ima na desetine ubistava, od čega je 70% uzrokovano trgovinom narkoticima.

35 Više o ovoj organizaciji dostupno na: <https://www.globalcommissionondrugs.org/>, 27. oktobar 2017.

36 Tako je bivši generalni sekretar UN-a Kofi Anan u jednom intervjuu rekao da su „droge opasne, ali da je represivna kaznena politika koja se vodi, još opasnija.“ Dalje je naglasio da je ovakva politika samo dovela do procvata ilegalnog narko tržišta, a da krivično sankcionisanje dodatno otežava život zavisnicima koji nisu kriminalci već pacijenti kojima je potrebno lečenje... Legali-

Ujedinjene Nacije i Svetska zdravstvena organizacija pozvale na dekriminalizaciju posedovanja opojnih droga za ličnu upotrebu, a 2014. godine je, po prvi put u istoriji borbe protiv droga i Bela kuća ublažila pristup priznajući da je korišćenje droga zdravstveni problem i da zavisnost treba sprečavati i lečiti, a ne kažnjavati.

Generalni sekretar UN-a Antonio Guterres je istakao da se protiv narkomanije treba boriti prevencijom i lečenjem, a ne pretvaranjem zavisnika u kriminalce te da „milioni ljudi širom sveta svakodnevno koriste opojne droge bez nanošenja štete trećim licima... njihovo kažnjavanje je štetno i neproporcionalno, a dovodi u pitanje pravo na privatnost, pravo na ljudsko dostojanstvo i slobodan lični razvoj.“³⁷

Ovakva argumentacija polazi od liberalne postavke da država ima pravo da se upliće u privatni život pojedinca, samo ako je to uplitanje neophodno u cilju sprečavanja štete drugome ili povrede prava drugog lica. Primera radi, razgovori se ne smeju prislušivati i stanovi se ne smeju pretresati, osim ako je to neophodno kako bi se sprečilo ili dokazalo izvršenje teškog krivičnog dela. Zadatak krivičnopravnih normi je da „odvrate pojedinca od takvih ponašanja koja su štetna za *tuđa pravna dobra* i da ih usmere na ponašanja koja su u skladu sa pravnim normama“.³⁸ Međutim, kod kažnjavanja za upotrebu opojnih droga država sebi daje za pravo da nameće pojedincu lične izbore zarad njegove „dobrobiti“, kao kad bi ga primera radi, krivično kažnjavala zbog nezdrave hrane koju jede ili ekstremnih sportova kojima se bavi ili zbog neredovnih sportskih aktivnosti i lekarskih pregleda. U državama u kojima se na lekarske preglede čeka i po nekoliko meseci, argumentacija koja se poziva na dobrobit pojedinca zvuči pomalo cinično. Posedovanjem opojne droge za ličnu upotrebu ne dovode se u pitanje prava drugog pa je apstraktna žrtva sam korisnik odnosno njegovo zdravlje. Zdravlje isto tako može biti ugroženo i uzimanjem prevelike doze dozvoljenih lekova, pa takvi lekovi nisu zabranjeni, već se korisnici samo upozoravaju na neželjena dejstva. Zbog toga se i veruje da bi legalizacija opojnih droga i stavljanje tržišta pod kontrolu država imalo ne samo finansijske već i zdravstvene benefite, tako što bi se omogućila kontrola kvaliteta proizvoda i smanjila stopa smrtnosti, korisnici bi se na adekvatniji način upozoravali o neželjenim dejstvima, zabranila bi se prodaja maloletnicima i t. sl.

Sa druge strane, osnovni kontra argument i razlog za uvođenje zabrane opojnih droga šezdesetih godina dvadesetog veka, baziran je na njihovoj štetnosti. Međutim zabranama, kako se vidi, droge nisu iskorenjene, već su samo prebačene na crno tržište, pa se stoga ističe da je korišćenje droge realnost koju država mora da prizna i da se pomiri sa činjenicom da je neće iskoreniti strogom kaznenom politikom.³⁹

zacija bi doprinela da država uspostavi bolju kontrolu i ograniči promet nad ovim supstancama putem izdavanja posebnih dozvola za njihovu proizvodnju i prodaju i receptata za njihovo korišćenje, te da se javnost adekvatnije informiše o dejstvima ovih supstanci... To je daleko delotvorniji pristup od zabrane koja se ne poštuje. Dostupno na: <http://www.spiegel.de/international/world/kofi-annan-on-why-drug-bans-are-ineffective-a-1078402.html>, 23. oktobar 2017.

37 Dostupno na: <https://merryjane.com/news/un-who-call-for-decriminalization-of-all-illegal-drugs>, 23.10.2017.

38 Z. Stojanović /2010/: Krivičnopravni ekspanzionizam i zakonodavstvo Srbije –u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja IV deo* (Đ. Ignjatović, ed.), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu (biblioteka Crimen), Beograd, p. 32

39 Global Commission on Drug Policy /2016/: *op. cit.*, p. 7.

Pored toga i druge supstance poput duvana i alkohola su podjednako štetne i stvaraju zavisnost, ali kako su dozvoljene onda je i njihovo konzumiranje društveno prihvatljivo. U vezi sa tim, američki filozof Dž. Šer ironično primećuje da „svaki argument u prilog zabrani korišćenja droga ujedno ide i u prilog zabrani korišćenja alkohola, pa oni koji govore u prilog zabrane drogama ali ne i alkoholu samo govore u prilog svog omiljenog opijata.“⁴⁰ Postoji i bojazan da bi legalizacija povećala upotrebu opojnih droga i dovela do veće stope zavisnosti, što je donekle i opravdano imajući u vidu da čim je nešto teže dostupno teže ga je i pribaviti, ali isto tako ima istine i u onome da je „zabranjeno voće slađe“ pa posebno mladima predstavlja izazov. Laicima je prva pomisao na legalizaciju slika narko-dilera koji stoji ispred škole i prodaje drogu deci, ali to je zapravo slika koju danas imamo, u doba „rata drogama“. Legalizacija bi suprotno tome, značila stavljanje ovog tržišta pod kontrolu države, a samim tim i onemogućavanje prodaje maloletnicima. Statistički se liberalnija politika u pogledu opojnih droga ne može dovesti u vezu sa većom stopom korisnika i obratno.⁴¹ Na kraju, ističe se da konzumiranje opojnih droga ne utiče štetno samo na uživaoca, već i na članove porodice, decu i bliska im lica, kao i na treća nepoznata lica koja postaju žrtve nasilja i kriminaliteta izazvanog upotrebom narkotika. U vezi sa tim, svi argumenti u prilog zabrane drogama govore i u prilog zabrane alkoholu koji je najčešći uzrok saobraćajnih nesreća i nasilničkog kriminaliteta, a na isti način utiče i na porodicu alkoholičara. Isto tako „kockari“ i „preljubnici“ dovode u pitanje dobrobit svoje porodice, pa opet kockanje i preljuba nisu predviđeni kao krivična dela.

Shodno tome, ako je osnovni motiv zakonodavca za zabranu opojnih droga zdravlje pojedinca, onda korišćenje opojnih droga i treba tretirati kao zdravstveni a ne krivičnopravni fenomen. Poslednjih godina sve su prisutnije tendencije u tom pravcu. Iako opojna droga nigde nije legalizovana (jer bi legalizacija, između ostalog zahtevala od države da preuzme „tržište“ od organizovanih kriminalnih grupa i zakonski ga uredi), sve veći broj država dekriminalizuje posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu i učinioce umesto u zatvore šalje na lečenja, nastojeći da na taj način pomogne pojedincu.

4. UPOREDNO PRAVNI PRIKAZ

Navedene tendencije polako imaju odjeka i na zakonodavnom planu, mada je i dalje, globalno posmatrano, politika u pogledu opojnih droga veoma neujednačena. Dok muslimanske države imaju veoma strogu kaznenu politiku po ovom pitanju, pa je neretko i samo neovlašćeno posedovanje droge za ličnu upotrebu kažnjivo smrtnom kaznom, sve više evropskih i latinoameričkih država dekriminalizuje ovo delo. Pored toga, razlikuje se i lista nedozvoljenih supstanci, pa je tako u muslimanskim zemljama korišćenje alkohola zabranjeno, Mormonska crkva zabranjuje kafu jer sa-

40 G. Sher /2003/: On the Decriminalization of Drugs, 22 *Crim. Just. Ethics* 30, p. 32.

41 N. Eastwood, E. Fox, A. Rosmarin /2016/: *A Quiet Revolution: Drug Decriminalisation Across the Globe*, Release, UK, p. 7, dostupno na: <https://www.release.org.uk/sites/default/files/pdf/publications/A%20Quiet%20Revolution%20-%20Decriminalisation%20Across%20the%20Globe.pdf>, 15. oktobar 2017.

drži kofein za koji se veruje da šteti „duhu i telu“, a u Butanu je i duvan zabranjen, pa pušenje predstavlja krivično delo. Sa druge strane, pojedine biljke koje su na listi opojnih droga su u Africi „nacionalno blago“ i koriste se u religijskim ritualima, u Peruu, Boliviji i drugim državama Srednje i Južne Amerike je uobočajeno žvakanje lista koke, dok je u nekim zemljama Dalekog istoka uživanje hašiša i marihuane sasvim uobičajena pojava.⁴²

Latinoameričke države, koje imaju najviše problema sa narko kartelima jer su polazišta ili tranzitne rute opojne droge, najjače se i zalažu za liberalniji pristup po ovom pitanju. Ustavni sud *Kolumbije* je još 1994. godine proglasio neustavnim krivično sankcionisanje zbog posedovanja manje količine opojne droge za ličnu upotrebu pod obrazloženjem da se time prava trećih lica ne ugrožavaju, a da se dovodi u pitanje ustavom zagarantovano pravo pojedinca na privatnost i slobodan lični razvoj.⁴³ Nakon toga je precizirano šta se smatra „manjom količinom“ kroz kvantitativno određivanje količine supstance čije je posedovanje dozvoljeno. Situacija je izmenjena 2009, kada je posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu svrstano u prekršaje za koje se između ostalog može izreći i kazna zatvora, ali je 2012. godine Ustavni sud ponovo ove odredbe proglasio neustavnim,⁴⁴ čime je faktički legalizovano posedovanje manje količine opojne droge za ličnu upotrebu. I Vrhovni sud *Argentine* je 2009. godine stao na stanovište da krivično sankcionisanje lica zbog posedovanja opojne droge za ličnu upotrebu prestavlja kršenje ustavom zagarantovanih prava na privatnost, dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti, ali sudska praksa nije imala efekte na zakonodavnom planu, jer inicijative za dekriminalizaciju ovog dela nisu dobile zahtevanu većinu u Kongresu.⁴⁵ U *Meksiku* je 2009. godine posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu *de facto* dekriminalizovano, tako što je Republički javni tužilac izdao obavezno uputstvo za postupanje da se ne pokreću krivični postupci protiv lica kod kojih je pronađena manja količina opojne droge ispod određenog iznosa. *Urugvaj* je bio prva država na svetu koja je zakonom dozvolila i uredila korišćenje kanabisa, ne samo u medicinske već i u „rekreativne“ svrhe, a u *Čileu* je 2015. godine legalizovano korišćenje kanabisa u medicinske svrhe a razmatra se i legalizacija uzgajanja kanabisa za ličnu upotrebu.⁴⁶ Posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu je iz sfere krivičnog prebačeno u sferu prekršajnog zakonodavstva i na Kostarici, Ekvadoru, Paragvaju i Brazilu.⁴⁷

42 V. Delibašić /2014a/: *op. cit.*, p. 15. U vezi sa tim, interesantno je pomenuti da je alkohol u islamu nedozvoljen jer je zabranjen Kuranom, ali se zato drevna tradicija pušenja hašiša provlači kroz celu istoriju islama, a u srednjem veku se hašiš dosta koristio i u medicinske svrhe.

43 D. Guzmán, R. Yepes /2010/: *Prohibition, a Backwards Step: the personal dose in Colombia*, Series on Legislative Reform on Drug Policies Nr. 4, p. 3, dostupno na: <https://www.tni.org/files/download/dlr4.pdf>, 27. oktobar 2017.

44 N. Eastwood, et. al.: *op. cit.*, p. 13.

45 Poslednja takva inicijativa podneta je 2014. godine, a imajući u vidu da je 2015. na vlast došao konzervativni lider Mauricio Makri (Mauricio Macri), veliki protivnik dekriminalizacije, teško je očekivati da će se nešto u tom pogledu promeniti u bliskoj budućnosti.
Vidi: N. Eastwood et. al.: *ibid.* p. 13.

46 U junu 2015. Vrhovni sud Čilea je osobodio okrivljenog koji je prvobitno osuđen na zatvorsku kaznu jer je uzgajao biljku kanabisa za ličnu upotrebu, ukazavši na neophodnost reforme u smislu dekriminalizacije ovog dela. N. Eastwood et. al.: *ibid.*, p. 17.

47 Opširnije: N. Eastwood et. al.: *ibid.*, pp. 19–27.

U SAD-u koje su predvodile pedesetogodišnji „rat drogama“ poslednjih godina je primetan liberalniji pristup ali samo u pogledu kanabisa, ne i drugih opojnih droga. Iako je korišćenje, posedovanje, prodaja i uzgajanje kanabisa kažnjivo po federalnom zakonu, federalna vlada je dozvolila državama članicama da legalizuju njegovo korišćenje u medicinske i rekreativne svrhe ali pod zakonom predviđenim uslovima. Neke američke države (Kalifornija, Aljaska, Nevada, Kolorado, Masaučests, Oregon) su u skladu sa tim legalizovale marihuanu, druge su je legalizovale samo u medicinske svrhe (Arizona, Arkanzas, Florida, Džordžija, Havaji, Luizijana, i dr.), dok u trećima njeno posedovanje i prodaja i dalje povlači krivičnu odgovornost.

Trenutno najliberalnija evropska država po pitanju politike prema korišćenju opojnih droga nije Holandija, kako se to uobičajeno misli zbog liberalne politike prema kanabisu, već *Portugalija* u kojoj je 2001. godine donet zakon kojim je dekriminalizovano posedovanje manje količine svih opojnih droga, za sopstvenu upotrebu. Devedesetih godina prošlog veka, Portugal je bio na vrhu liste evropskih zemalja po broju konzumenata opojnih droga, što je vodilo i drugim problemima pre svega drastičnom porastu obolelih od HIV-a. Uvidevši da represivni pristup ne daje rezultate, na ovo je počelo da se gleda kao na medicinski fenomen, pa je umesto na kažnjavanje, akcenat stavljen na lečenje. Lice kod koga se pronađe manja količina opojne droge se izvodi pred posebnu tročlanu komisiju koju čine pravnik, lekar i socijalni radnik, gde se u nesudskoj atmosferi, kroz razgovor sa korisnikom procenjuje da li je potrebno uputiti ga na lečenje. Ako je učinilac prvi put uhvaćen sa opojnom drogom i ako komisija utvrdi da nije zavisnik, prolazi sa opomenom, dok u drugim slučajevima komisiji stoji na raspolaganju široka lepeza prekršajnih sankcija uglavnom usmerenih na lečenje i sprečavanje konzumiranja, bez mogućnosti izricanja kazne zatvora.⁴⁸ Ne pravi se razlika između tzv. lakih i teških droga, a „mala količina“ se određuje prema količini potrebnoj prosečnom korisniku za desetodnevnu upotrebu. Sve preko toga se kvalifikuje kao prodaja i stavljanje u promet opojnih droga, što podleže krivičnom gonjenju i strogim krivičnim sankcijama.⁴⁹

Dosta liberalnu politiku po ovom pitanju ima i *Španija*, gde posedovanje opojne droge za ličnu upotrebu nikada nije bilo predviđeno kao krivično delo, već prekršaj kažnjiv novčanom kaznom. Vrhovni sud Španije je još 1971. godine istakao da je kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi objekt zaštite javno zdravlje, što ne podrazumeva pravo države da utiče na način na koji će pojedinac brinuti o svom sopstvenom zdravlju, ako na taj način ne ugrožava zdravlje drugih lica. Količine koja predstavljaju „granicu“ između prekršaja i krivičnog dela su visoke u poređenju sa drugim evropskim državama. Uzgajanje kanabisa za ličnu upotrebu takođe ne pred-

48 Komisija procenjuje stepen zavisnosti, okolnosti u kojima dolazi do uzimanja narkotika, vrstu opojne droge koja se koristi, lične i imovinske prilike lica, a sankcije koje mu se mogu izreći su opomena, zabrana posećivanja određenih mesta, zabrana sastajanja sa određenim licima, periodično javljanje komisiji ili medicinskoj ustanovi, oduzimanje dozvolje za nošenje oružja, obavezno lečenje, rad u javnom interesu ili novčana kazna koja ne može premašivati iznos prosečnog nacionalnog bruto dohotka.

49 Više o portuglaskom modelu: J. Ćirić /2012/: Borba protiv droge putem dekriminalizacije – slučaj Portugalije, *Strani pravni život*, 2/2012, pp. 308–317.

stavlja krivično delo već prekršaj koji postoji „ako se biljka uzgaja na mestu vidljivom za javnost“. Štaviše Vrhovni sud Španije je u drugoj odluci stao na stanovište da „kada se droga konzumira u krugu prijatelja u zatvorenom, privatnom prostoru i ne distribuira trećim licima, nema krivičnog dela, budući da se na taj način zdravlje trećih lica ne dovodi u pitanje, već se radi o pravu punoletnih građana da slobodno odlučuju o svom zdravlju u okvirima svoje privatnosti“.⁵⁰ Nakon ove odluke u Španiji se formiraju posebna „udruženja uživaoca kanabisa“, kao neprofitne, nevladine organizacije, u čijim prostorijama se kanabis može slobodno konzumirati.⁵¹

Holandija je poznata po liberalnoj politici po pitanju opojnih droga, posebno kanabisa, ali je pogrešno verovanje da su tamo droge dozvoljene imajući u vidu da je proizvodnja, uzgajanje i preprodaja opojnih droga zabranjena još opijumskim zakonom iz 1928. godine. Zakon je izmenjen 1976. godine kada je napravljena razlika između, „lakih“ (gde primera radi spada kanabis i halucinogene pečurke) i „teških“ droga (heroin, kokain, amfetamini), sa ciljem da se liberalnijim pristupom u pogledu „lakih“ droga, teže droge učine teže dostupnim. Zakon nije dekriminalizovao prodaju kanabisa, ali je tužiocima izdato uputstvo da ne pokreću krivične postupke u slučaju da kod lica pronađu manje od 5 grama kanabisa.⁵² Ovakav sistem vodio je osnivanju čuvenih Coffee shop-ova, zakonom ovlašćenih na prodaju kanabisa i oporezivanih od strane države.⁵³ Korišćenje droge, samo po sebi, nikada nije predstavljalo krivično delo, ali njeno posedovanje iznad dozvoljene količine jeste, budući da se delo tada kvalifikuje kao prodaja ili stavljanje u promet opojnih droga, za koje se može izreći kazna zatvora do 12 godina. U tom smislu dozvoljena količina je posedovanje do 5 gr kanabisa, ili manje od 0,5 grama „teških droga“, što je manje u poređenju sa drugim evropskim državama koje takođe tolerišu posedovanje.⁵⁴

Iako je posedovanje opojne droge za sopstvenu upotrebu u *Nemačkoj* krivično delo, ono je faktički dekriminalizovano tako što je zakonom iz 1992. Godine tužiocima dato diskreciono ovlašćenje da ne pokreću krivični postupak protiv lica kod kojih je pronađen kanabis, ako je reč o lakšem delu i nema interesa za krivično gonjenje. Procena da li se radi o „lakšem delu“ zavisi između ostalog i od količine pronađene supstance, što opet varira u različitim nemačkim državama. 1994. godi-

50 A. Marks, *Spain* in N. Eastwood et. al.: *op. cit.* p. 32.

51 Prvo takvo udruženje osnovano je 1991 godine, a procenjuje se da ih danas na teritoriji Španije ima preko 500, sa članstvom koje varira od nekoliko stotina do nekoliko hiljada. Vidi: A. Marks, *Spain* in N. Eastwood et. al.: *ibid.*, pp. 31–33.

52 Do 1996. godine ova „granica“ je iznosila čak 30 grama. O tome: A. Stevens /2010/: *Drugs, Crime and Public Health: the political economy of drug policy*, Abingdon: Routledge, pp. 120–122 .

53 Opijumski zakon je propisao striktno uslove pod kojima kanabis može biti prodajan i konzumiran. Procenjuje se da je 2014. u Holandiji bilo 591 *coffee shop*-ova. Vidi: EMCDDA /2017/, *Netherlands– Country Drug Report 2017*, dostupno na: http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4512/TD0616155ENN.pdf_en, 15. oktobar 2017.

54 Ova liberalna politika je decenijama privlačila turiste, što je na drugoj strani rezultiralo drugom vrstom problema – čestim remećenjem javnog reda i mira. Zbog toga je poslednjih godina došlo do pooštavanja režima u nekim gradovima, u smislu uvođenja posebnih dozvola za kupovinu kanabisa, a koje mogu dobiti samo lica sa stalnim prebivalištem na teritoriji Holandije. Međutim, uvođenje ovih propusnica samo je dovelo do pojave crnog tržišta kanabisa, a nije smanjilo njegovu potrošnju. O tome: N. Eastwood et al.: *op. cit.*, pp. 25–27.

ne Federalni Ustavni sud je doneo odluku kojom je krivično sankcionisanje zbog posedovanja ili uzgajanja manje količine kanabisa proglasio protivustavnim, što su opet različite države tumačile na različit način, pojedine proširujući dejstvo odluke i na druge opojne droge. Nakon ove odluke, različite nemačke države, a čak i pojedini okruzi, su propisale različite granice „male količine“ opojne droge za koju lice ne podleže krivičnom gonjenju, što je nametnulo problem nejednakog tretmana građana, pa je i danas tema aktuelne političke debate.⁵⁵

U *Italiji* je takođe posedovanje manje količine opojne droge za sopstvenu upotrebu prekršaj, ali kako nije precizirano šta se smatra „manjom količinom“ sudovi od slučaja do slučaja procenjuju da li se radi o manjoj količini uzimajući u obzir sve okolnosti dela (način izvršenja, vrstu opojne droge, način pakovanja, da li je reč o zavisniku i sl.). Pored toga, zakonom iz 2014. godine se pravi razlika između tzv. lakih i teških droga, u pogledu predviđenih kazni.⁵⁶

U *Rusiji* je posedovanje „manje količine“ opojne droge faktički dekriminalizovano, tako što je Krivičnim zakonikom 2000. godine predviđeno da je kažnjivo posedovanje „veće količine“. Međutim, kako nije precizirano šta se smatra „većom količinom“ sudovi su u praksi uzimali da pod to potpada posedovanje više od 0,1 grama kanabisa ili 0,005 grama kokaina. Posedovanje droge u manjoj količini podleže prekršajnom kažnjavanju za koje se može izreći novčana kazna ili kazna do 15 dana zatvora.⁵⁷ Slična situacija je i u *Poljskoj*, u kojoj je 2011. godine tužiocima dato uputstvo da ne pokreću krivične postupke protiv lica kod kojih je pronađena mala količina opojne droge za sopstvenu upotrebu, ali kako nije precizirano šta se smatra „manjom količinom“ praksa je dosta neujednačena pa se dešava da se učinioci tretiraju na različit način u zavisnosti od nahođenja postupajućeg tužioca.⁵⁸ Od država bivšeg „Sovjetskog bloka“ najliberalniju politiku po pitanju opojnih droga imala je *Češka* u kojoj je posedovanje za ličnu upotrebu dekriminalizovano još 1990. godine. To je dovelo do panike u javnosti, budući da nakon pada Berlinskog zida dolazi do povećane upotrebe opojnih droga u celoj jugoistočnoj Evropi, a u Češkoj je usled ovog „liberalnog pristupa“ narko-tržište postalo vidljivo. Od 1998. godine je posedovanje opojne za ličnu upotrebu predviđeno kao prekršaj, dok je proizvodnja, prodaja i drugi vidovi stavljanja u promet krivično delo, ali kako nisu propisane kvantitativne „granice“, u praksi je neizvesno da li će lice odgovarati krivično ili prekršajno.⁵⁹

55 Tako je primera radi, u Berlinu dozvoljeno posedovati 16 grama kanabisa za sopstvenu upotrebu, dok se u susjednom Bradenburgu „toleriše“ 6 grama. Vidi: N. Eastwood et al.: *ibid.*, p. 22.

56 EMCDDA /2017/, *Italy– Country Drug Report 2017*, dostupno na: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4519/TD0616150ENN.pdf>, 25. oktobar 2017.

57 N. Eastwood et. al.: *op. cit.*, pp. 30–31.

58 EMCDDA, *Poland-Country Drug Report 2017*, dostupno na: http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4509/TD0116917ENN.pdf_en, 25. oktobar 2017.

59 Češka vlada je 2010. godine donela uredbu kojom je precizirala „dozvoljene količine“, ali je 2013. godine Vrhovni sud istakao da vlada nema autoritet Parlamenta da propisuje krivična dela, čime je stvar vraćena na „pređašnje stanje“. Vidi: V. Mravčík /2015/: (De) criminalisation of possession of drugs for personal use—A view from the Czech Republic, *International Journal of Drug Policy*, 26(7). pp. 705–707, dostupno na: <http://www.ijdp.org/article/S0955-39591500067-5/fulltext>, 27. oktobar 2017.

Od država u regionu, u Crnoj Gori,⁶⁰ Sloveniji⁶¹ i Hrvatskoj⁶² posedovanje manje količine opojne droge za sopstvenu upotrebu je prekršaj za koji se može izreći novčana kazna.

Primetno je dakle da ne postoji jedinstvena ni uniformna politika u pogledu posedovanja opojnih droga za ličnu upotrebu, ali se generalni trend kreće u pravcu ublažavanja dosadašnjeg represivnog pristupa. U nekim državama je došlo do pravne dekriminalizacije tako što je zakonodavac intervenisao i posedovanje manje količine opojne droge preneo iz krivičnog u sferu prekršajnog prava, ili pak „eliminiseo“ iz kaznenog zakonodavstva i pretvorio u dozvoljeno ponašanje. U drugim državama je došlo do faktičke dekriminalizacije na taj način što organi krivičnog gonjenja „tolerišu“ određene količine pa policija ne podnosi krivične prijave ili tužilaštva ne pokreću krivične postupke iako je posedovanje manje količine opojne droge za ličnu upotrebu i dalje predviđeno kao krivično delo.

5. ZLOUPOTREBA OPOJNIH DROGA U NAŠEM PRAVU

Krivična dela vezana za zloupotrebe opojnih droga regulisana su u okviru krivičnih dela protiv zdravlja ljudi glavom XXIII Krivičnog zakonika⁶³ i obuhvataju neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246.), neovlašćeno držanje opojnih droga (čl. 246a) i omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247.). Suprotno globalnom liberalizovanju stava po pitanju opojnih droga, kod nas se poslednjih decenija ovaj stav pooštava uvođenjem krivičnog dela neovlašćeno držanje opojnih droga, kao i apsolutnom zabranom ublažavanja kazne za delo iz člana 246. KZ-a.

Neovlašćeno držanje opojne droge u našem pravu je prvi put inkriminisano 2003. godine i to ne kao posebno krivično delo već, kao privilegovani oblik krivičnog dela neovlašćene proizvodnje, držanja i stavljanja u promet opojnih droga (čl. 246. st. 3 KZ RS). Do tada je bilo kažnjivo samo držanje radi prodaje, ali kako je u praksi bilo teško dokazivo da je droga bila namenjena daljoj distribuciji, jer su se okrivljeni po pravilu branili time da je droga bila namenjena sopstvenoj upotrebi, a ne daljoj prodaji,⁶⁴ zakonodavac uvodi poseban oblik po kome je samo držanje supstanaca ili preparata koji su proglašeni za opojne droge kažnjivo novčanom kaznom ili zatvorom do tri godine. Na taj način je zakonodavac inkriminisao samo držanje opojnih droga, bez obzira na količinu ili motive njihovog držanja (osim držanja radi prodaje), s tim da je držanje zarad sopstvene upotrebe bilo predviđeno kao fakultativni osnov za oslobađanje od kazne.

60 U Crnoj Gori je posedovanje manje količine opojne droge za ličnu upotrebu i uzgajanje maka ili konoplje bez dozvole, prekršaj predviđen Zakonom o sprečavanju zloupotrebe droge (*Službeni list CG*, br. 28/2011 i 35/2013).

61 EMCDDA, *Slovenia-Country Drug Report 2017*, dostupno na: <http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/4505/TD0116921ENN.pdf>, 23. oktobar 2017.

62 U Hrvatskoj je ovo delo dekriminalizovano 2013. godine, Zakonom o suzbijanju zloupotrebe droga (*Narodne novine* 107/01, 8702, 163/03, 141/04, 40/07, 84/11, 80/13).

63 *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

64 M. Škulić: *op. cit.*, p. 283.

Izmenama i dopunama KZ-a iz 2009. godine neovlašćeno držanje opojnih droga je predviđeno kao posebno krivično delo koje čini onaj ko „neovlašćeno drži, u manjoj količini, za sopstvenu upotrebu, supstance ili preparate koji su proglašeni za opojne droge“ (čl. 246a st. 1 KZ RS). Za razliku od inkriminacije iz 2003. godine koja je obuhvatala samo držanje opojne droge sada se, za postojanje dela zahteva da je droga držana **u manjoj količini i zarad sopstvene upotrebe**. Proizilazi da nije svako neovlašćeno držanje opojne droge krivično delo, kao što je to bio slučaj od 2003. godine, „već samo držanje droge za sopstvene potrebe i u manjoj količini. Izvan toga (i držanja droge radi prodaje ali koje je radnja drugog krivičnog dela) neovlašćeno držanje opojne droge iz bilo kojeg drugog razloga više nije krivično delo“ (*Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Kzz. 191/2010 od 22.12.2010. godine*).

Uslovi sa postojanje krivičnog dela su: a) da se droga drži neovlašćeno; b) da se droga drži u manjoj količini i c) da se droga drži za sopstvenu upotrebu.

Neovlašćeno držanje – Ovlašćeno držanje isključuje protivpravnost dela i podrazumevalo bi primera radi, držanje na osnovu lekarskog recepta određenih preparata koji su na listi opojnih droga (morfijum, razni lekovi za smirenje, ublažavanje bolova i slično). U tom smislu se i u praksi ističe da se držanje leka koji predstavlja opojnu drogu, radi korišćenja u sklopu terapije propisane od strane lekara, ne može smatrati neovlašćenim. „Pravilno je prvostepeni sud utvrdio da je okrivljeni lek lorazepam koji je kod njega pronađen držao u terapijske svrhe, po preporuci lekara psihijatra zbog psihičkih problema od kojih se lečio, te ih je putem recepta nabavljao u apoteci i koristio.“ (*Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1997/2008 od 1.10.2008. godine*). Isto tako, „ukoliko sud utvrdi da je okrivljeni držao lekove koji su proglašeni za opojne droge, konkretno tablete klonazepana, a u cilju lečenja od heroína i oglasi okrivljenog krivim, nejasno je u čemu se sastoji protivpravnost radnji okrivljenog.“ (*Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 394/2010 od 11.3.2010. godine*).

Manja količina – Drugi uslov zahteva da je droga držana u manjoj količini, ali je sporno i u sudskoj praksi neusaglašeno šta se smatra „manjom količinom“. Primera radi, u praksi se ističe da „količina opojne droge marihuane u visini od 11,95 grama, ne može ukazivati na nameru okrivljenog da istu dalje proda, s obzirom da se radi o manjoj količini opojne droge, koja je okrivljenom dovoljna za kraći period konzumacije, bez obzira na činjenicu što je droga bila upakovana u 12 PVC kesica.“ (*Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž1 3438/2012 od 28.6.2012. godine*), a nailazimo i na odluke u kojima je i 11,56 grama heroína smatrano manjom količinom (*Presuda Višeg suda u Valjevu, K. 166/2010 od 29.9.2010. godine*). Profesor Z. Stojanović osnovano ukazuje da se, prilikom procene šta se smatra manjom količinom mora uzeti u obzir i vrsta opojne droge, kao i kriterijum „koliko je određene vrste opojne droge potrebno prosečnom konzumentu te droge za nekoliko dana.“⁶⁵ Isti problem, videli smo, imaju i države koje su ovo delo prebacile u sferu prekršajnog prava, ne predviđajući kvantitativne granice dozvoljene „manje količine“, što u praksi vodi nejednakom postupanju.

Ranije zakonsko rešenje nije predviđalo ovaj uslov, mada su ga sudovi u praksi uzimali u obzir kako bi primenjivali institut neznatne društvene opasnosti ili dela malog značaja. Tako je isticano da „neovlašćeno držanje dve cigarete sa opojnom drogom marihuanom, u ukupnoj količini od jednog grama, samo za vlastite potrebe, bez ugrožavanja drugih lica, iako sadrži obeležja krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga iz člana 245 stav 3 OKZ-a, nije krivično delo jer predstavlja neznatnu društvenu opasnost zbog malog značaja i neznatnosti štetnih posledica.“ (*Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž.-I-569/2004 od 16.9.2004. godine*). „Neovlašćeno držanje jedne tablete opojne droge ekstazija u količini od 0,6 grama, od strane neosuđivanog lica koje je drogu dobilo na poklon, iako ima formalna obeležja krivičnog dela neovlašćenog držanja opojnih droga nije krivično delo jer predstavlja neznatnu društvenu opasnost zbog malog značaja i odsutnosti štetnih posledica.“ (*Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 1493/2005 od 25.10.2005. godine*). „Neovlašćeno držanje opojne droge marihuane u količini od svega 0,4 grama, radi sopstvene upotrebe, predstavlja neznatnu društvenu opasnost zbog malog značaja i zbog odsutnosti štetnih posledica.“ (*Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 2377/2005 od 25.1.2005. godine*).

Unošenjem ovog uslova eliminisana je mogućnost donošenja oslobađajućih presuda pozivanjem na institute neznatne društvene opasnosti ili dela malog značaja u slučaju pronađene droge u manjoj količini, što je do tada bilo često u praksi, pa je u tom pogledu novi zakon nepovoljniji po okrivljene. Promena stava sudske prakse vidljiva je iz odluke VKS-a kojom je naglašeno da se „s obzirom na značaj zaštićenog dobra, ni neovlašćeno držanje male količine opojne droge radi sopstvene upotrebe (tačnije 0,20 grama marihuana-*prim. aut.*) ne može se smatrati delom malog značaja. Ovo stoga što se navedeno krivično delo po svojoj prirodi, s obzirom na značaj zaštitnog dobra, a to je zdravlje ljudi, sa posledicama dela koje se odnose na ugrožavanje zdravlja, ni u kom slučaju ne može smatrati delom malog značaja, jer je tim delom, osim napred navedenog posebnog zaštitnog objekta povređen i opšti zaštitni objekat, a to su društveni odnosi i društvene vrednosti.“ (*Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž. I 2226/2006 od 28.11.2006. godine*).

Ovaj uslov uveden je pre svega u cilju nastojanja da se na kvantitativan način, tj. na osnovu pronađene količine, proceni da li je droga bila namenjena sopstvenoj upotrebi ili daljoj distribuciji. Međutim, pogrešno je polaziti od pretpostavke da je veća količina droge uvek namenjena daljoj distribuciji, jer bi to predstavljalo uvođenje sudskih pretpostavki na štetu okrivljenog, što je suprotno pretpostavci nevinosti i teretu dokazivanja. Namera da se droga prodaje ili stavlja u promet na drugi način mora se dokazati drugim dokazima, a ne sme se pretpostavljati samo na osnovu pronađene količine, koja može da bude samo jedan od indikatora. Isto tako, zahtev da se droga drži u manjoj količini nameće pitanje šta ako je droga držana u većoj količini, ali za sopstvenu upotrebu? Prihvatljiv je stav da u tom slučaju ne bi uopšte bilo krivičnog dela, tj. da bi ono postojalo tek ako bi se dokazalo da je droga u većoj količini držana u cilju prodaje odnosno dalje distribucije.⁶⁶

66 Tako: V. Delibašić /2014b/: Pojedina sporna pitanja u vezi sa opojnim drogama u Krivičnom Zakoniku, *Crimen* (V) 1/2014, p. 83.

Držanje zarad sopstvene upotreba – Na kraju se zahteva da je droga držana za sopstvenu upotrebu, što znači da izvršilac ovog dela može biti samo uživatelj opojne droge, što je najsporniji aspekt ove inkriminacije. Po inkriminaciji iz 2003. godine, samo držanje bilo je kažnjivo, dok je držanje zarad sopstvene upotrebe bilo predviđeno kao fakultativni osnov za oslobađanje od kazne, a sada se, za postojanje krivičnog dela, zahteva da je manja količina opojne droge držana u cilju sopstvene upotrebe. Shodno tome, ne može se oglasiti krivim lice koje je držalo drogu, ali nije nameravalo da je koristi niti da je na drugi način stavlja u promet (primera radi, osoba A u noćnom klubu drži torbu osobe B u kojoj se nalazi opojna droga, a ona nije svesna te činjenice, dakle ne „omogućava joj uživanje“). Ako je lice opojnu drogu „svesno“ držalo za drugoga, može odgovarati za delo iz člana 247. Po oceni Apelacionog suda u Beogradu:

„pravilno je prvostepeni sud našao da okrivljeni opojnu drogu marihuanu nije držao za svoje potrebe, prihvatajući navode odbrane okrivljenog da je on aktivni sportista i da od opojnih droga nikada ništa nije koristio, ni probao, ni opojnu drogu marihuanu koja je kod njega pronađena i da je verovatno ta opojna droga koju je pronašao pored žardinjere i ostavio je u fioku ormana gde drži svoje stvari, ispala nekom od njegovih prijatelja koji su bili kod njega u gostima te noći. Dakle, pravilan je zaključak prvostepenog suda da izvedenim dokazima nije dokazano da je opojnu drogu marihuanu, koja je pronađena u sobi okrivljenog, okrivljeni držao za svoje potrebe, pa je pravilno okrivljenog oslobodio od optužbe da je izvršio krivično delo neovlašćeno držanje opojnih droga iz člana 246a stav 1. Krivičnog zakonika.“ (*Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 594/2012 od 15.3.2012. godine*).

Samo korišćenje opojne droge, *stricto sensu*, ne predstavlja krivično delo, već njeno držanje u cilju korišćenja, tj. zarad sopstvene upotrebe. Da bi neko koristio opojnu drogu mora prethodno da je „ima u posedu“, a držanje je lakše dokazivo nego samo korišćenje, jer se ne zahteva da je učinilac uhvaćen u trenutku kada uzima opojnu drogu, što može trajati svega nekoliko sekundi. Prema tome, lice koje je pod dejstvom narkotika ali ih nema kod sebe (jer ih je već konzumirao) nije krivično odgovorno. Isto tako, ako bi učinilac bio uhvaćen u trenutku konzumiranja opojne droge, ali bi u momentu nailaska policije uneo celu količinu, ne bi mogao da odgovara u smislu ove inkriminacije, budući da nakon toga drogu ne bi posedovao, tj. faktički držao. U tom smislu pravilna je odluka Apelacionog suda u Beogradu da radnju izvršenja ovog krivičnog dela ne predstavlja ušmrkavanje heroina u slučaju kada je opojna droga predata licu koje je neposredno posle toga konzumiralo ušmrkavanjem (ASB, Kž1. br. 3146/11 od 22.03.2012).⁶⁷ Pored toga, učinilac koji bi drogu uzeo iz „tuđe ruke“ ne bi bio krivično odgovoran, već bi lice koje mu je dalo drogu odgovaralo za omogućavanje uživanja opojnih droga (čl. 247. KZ RS).

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, u 2014. godini je 2949 lica osuđeno zbog krivičnih dela vezanih za opojne droge što je 8,3 % osuđenih u toj godini, a na kaznu zatvora osuđeno je 1470, što je 11,28% od ukupno izrečenih zatvorskih

67 Navedeno prema: Z. Stojanović /2017/: *op. cit.*, p. 799.

kazni.⁶⁸ 2015. godine je bilo 2938 osuđenih za opojne droge (8,85 % osuđenika), a kazna zatvora izrečena je u 1129 slučajeva (13,37% zatvorskih kazni izrečenih u toj godini.⁶⁹ U 2016. je broj osuđenih za opojne droge iznosio 3212 odnosno 9,87% osuđenih, a kazna zatvora izrečena je u 1223 slučajeva (13% izrečenih zatvorskih kazni).⁷⁰

ZAKLJUČAK

Imajući u vidu stanje u našem društvu, rano je govoriti o legalizaciji i stavljanju svih opojnih droga pod zakonske tokove, ali situacija na međunarodnom planu i promena „oružja“ u ratu protiv droga, gde se umesto na kažnjavanju insistira na lečenju, nalaže da se razmisli o dekriminalizaciji dela iz člana 246a, odnosno neovlašćenog držanja opojnih droga. Objekt zaštite kod ovog dela je nejasan i ne može se dovesti u vezu sa grupnim zaštitnim objektom dela iz glave XXIII KZ-a, jer se ne vidi način na koji samo držanje opojnih droga za sopstvenu upotrebu dovodi u pitanje zdravlje ljudi? Proizilazi da zakonodavac, pod dejstvom kaznene prinude primorava pojedinca da vodi računa o sopstvenom zdravlju, što bi bilo isto kao da ga kažnjava zbog preterane gojaznosti, nedovoljnih sportskih aktivnosti, nezaštićenih polnih odnosa, neredovnih lekarskih pregleda, konzumiranja cigareta ili alkohola. Motivi za unošenje ove inkriminacije su bili drugačiji i vezani za teškoće u dokazivanju neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, ali se sa pravom primećuje da „problemi u dokazivanju ne treba da vode lošim zakonskim rešenjima na materijalno-pravnom planu.“⁷¹

Dok se širom sveta stav prema drogama liberalizuje, kod nas se ovaj stav po-oštava unošenjem ove inkriminacije i apsolutnom zabranom ublažavanja kazne za neovlašćenu proizvodnju i stavljanje u promet opojnih droga. Kao rezultat ovakvog pristupa, danas imamo pune zatvore lica osuđenih zbog droge, od kojih svaki državu dnevno košta po 15 evra, a koji leže u zatvorima iako nisu povredili tuđe pravno dobro. Sa druge strane, statistički pokazatelji ne pokazuju smanjenje krivičnih dela vezanih za opojne droge, što znači da crno tržište nesmetano funkcioniše i funkcionisaće sve dok za opojnim drogama postoji potreba, budući da zakon ponude i potražnje nadjačava krivičnopravne zabrane.

Činjenica je naime da građani moraju poštovati pravne norme čak i kada se sa njima ne slažu, ali legitimnost krivičnopravne zaštite se dovodi u pitanje kada stotine miliona ljudi širom sveta, svakodnevno krši određenu normu. Prema podacima UN-a, svake godine milioni ljudi koriste opojne droge, neki iz zabave, drugi da bi ublažili bolove, treći iz religijskih ili kulturoloških pobuda,⁷² a veliki broj korisnika ukazuje na nepostojanje minimalnog društvenog konsenzusa da bi krivičnopravna zaštita bila legitimna i efikasna. Represivan kazneni pristup samo je doprineo pan-

68 Republički zavod za statistiku /2015/: Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji 2014, *Bilten* broj 603, Beograd, p. 60

69 Republički zavod za statistiku /2016/: Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji 2015, *Bilten* broj 617, Beograd, p. 66

70 Republički zavod za statistiku /2017/: *Saopštenje-Statistika pravosuđa*, br. 194, p. 10

71 Z. Stojanović /2006/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, p. 576.

72 UNDOC /2016/: *op. cit.*, p. 1.

demijama bolesti poput HIV-a i hepatitisa i procvatu crnog tržišta koje kontrolišu organizovane kriminalne grupe.

„Rat drogama“ i „suzbijanje narkomanije“ u svakom sistemu zvuči kao atraktivna populistička floskula za prikupljanje političkih poena, ali dosadašnje iskustvo je pokazalo da je krivično pravo loš saveznik u tom ratu. Zbog toga je neophodna „promena oružja“ jer se sa zdravstvenim problemom treba boriti medicinskim, a ne krivičnopравnim merama. Na kraju krajeva, uvek treba imati na umu mudru konstataciju profesora Stojanovića da „oštra, široka i neselektivna (ili selektivna u negativnom smislu) krivičnopравna represija kojoj zakonodavac neretko pribegava, često uz podršku neobaveštene javnosti kojom se može manipulirati u političke svrhe, po pravilu ne poagađa svoj pravi cilj“⁷³

LITERATURA

- Berridge V., Griffith E. /1981/: *Opium and the people: Opiate use in nineteenth-century England*, London, Allen Lane; New York, St. Martin's Press.
- Brecher E. M. /1972/: *The Consumer Union Report on Licit and Illicit Drugs*, dostupno na: <http://www.druglibrary.org/schaffer/library/studies/cu/cu8.html>.
- Csete J. et al. /2016/: Public health and international drug policy, *The Lancet* Vol. 387.
- Čirić J. /2012/: Borba protiv droge putem dekriminalizacije– slučaj Portugalije, *Strani pravni život*, 2/2012.
- Delibašić V. /2014a/: *Suzbijanje zloupotreba opojnih droga sa stanovišta krivičnog prava*, Službeni glasnik, Beograd.
- Delibašić V. /2014b/: Pojedina sporna pitanja u vezi sa opojnim drogama u Krivičnom Zakoniku, *Crimen* (V) 1/2014.
- Eastwood N., Fox E., Rosmarin A. /2016/: *A Quiet Revolution: Drug Decriminalisation Across the Globe*, Release, UK, dostupno na: <https://www.release.org.uk/sites/default/files/pdf/publications/A%20Quiet%20Revolution%20-%20Decriminalisation%20Across%20the%20Globe.pdf>.
- Ferragut S./2012/: *Organized Crime, Illicit Drugs and Money Laundering: the United States and Mexico*, dostupno na: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Security/1112pp_ferragut.pdf.
- Gallagher L /2014/: Should the United States move towards Portugal's Decriminalization of Drugs?, *22 University of Miami International & Comparative Law Review*.
- Global Commission on Drug Policy /2016/: *Advancing Drug Policy Reform: A new approach to Decriminalization*, dostupno na: <http://www.globalcommissionondrugs.org/wp-content/uploads/2016/11/GCDP-Report-2016-ENGLISH.pdf>.
- Guzmán D., Yepes R. /2010/: *Prohibition, a Backwards Step: the personal dose in Colombia*, Series on Legislative Reform on Drug Policies Nr. 4, dostupno na: <https://www.tni.org/files/download/dlr4.pdf>.
- Kandall S. /1999/: *Substance and Shadow: Women and Addiction in the United States*, Harvard University Press
- Mattick R. P. et al. /2009/: Methadone maintenance therapy versus no opioid replacement therapy for opioid dependence, *Cochrane Database Syst Rev*, 2009/3, dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12804430>.

73 Z. Stojanović /2010/: *op. cit.*, p. 45.

- McFarland Sánchez-Moreno M. /2015/: Winding Down the War on Drugs: Reevaluating Global Drug Policy, *Harvard International Review* 36.
- Mravčik V. /2015/: (De) criminalisation of possession of drugs for personal use—A view from the Czech Republic, *International Journal of Drug Policy*, 26(7).
- Murkin G. /2014/: Drug Decriminalization in Portugal, *Transform Drug Policy Found*, dostupno na: <http://www.tdpf.org.uk/resources/publications/drug-decriminalisation-portugalsetting-record-straight>.
- Parker E. H. /1888/: *Chinese Account of the Opium Wars*, the Pagoda Library, dostupno na: <http://library.umac.mo/ebooks/b25903421.pdf>.
- Petrović S. /2003/: *Droga i ljudsko ponašanje*, Partenon, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2015/: Punoletni učinioi krivičnih dela u Republici Srbiji 2014, *Bilten* broj 603, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2016/: Punoletni učinioi krivičnih dela u Republici Srbiji 2015, *Bilten* broj 617, Beograd.
- Republički zavod za statistiku /2017/: *Saopštenje-Statistika pravosuđa*, br. 194, Beograd.
- Sher G. /2003/: On the Decriminalization of Drugs, *22 Crim. Just. Ethics* 30.
- Stevens A. /2010/: *Drugs, Crime and Public Health: the political economy of drug policy*, Abingdon: Routledge.
- Stojanović Z. /2006/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
- Stojanović Z. /2010/: Krivičnopravni ekspanzionizam i zakonodavstvo Srbije – u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja IV deo* (Đ. Ignjatović, ed.), Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu (biblioteka Crimen), Beograd.
- Stojanović Z. /2013/: Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva?, *Crimen* (IV) 2/2013.
- Stojanović Z. /2017/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
- UNAIDS, /2010/: *Report on the global AIDS epidemic*, dostupno na: http://www.unaids.org/globalreport/documents/20101123_GlobalReport_full_en.pdf.
- UNDOC /2016/: *World Drug Report 2016*, United Nations, Vienna, dostupno na: http://www.unodc.org/doc/wdr2016/WORLD_DRUG_REPORT_2016_web.pdf.
- Škulić M. /2015/: *Organizovani kriminalitet– pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Službeni glasnik, Beograd.

Vanja Bajović

Faculty of Law, University of Belgrade

NONEFFICIENCY OF CRIMINAL JUSTICE TO DEAL WITH ILLIGAL DRUGS

SUMMARY

The paper deals with the issue whether the measures of criminal justice are an adequate weapon in the „war against illegal drugs“. Unlike the behaviors that are in every society, time or system perceived morally and socially unacceptable (murder, theft, rape, etc.), attitudes toward illegal drugs are rather ambivalent. Psychoactive substances have accompanied humanity throughout its whole history. Some of them, such as alcohol or tobacco are

legally accepted, others are recognized and prescribed as medicines, and some are legally prohibited. Despite the prohibition, every year hundreds of millions people around the world use illicit drugs, and predominant approach of governments around the world is to punish and criminalize them. But such approach and prohibitions only created a criminal market which will exist as long as there is a demand for illegal drugs. Particularly problematic is criminalization of the possession of small quantities of drugs for personal use, since there is no harm to others, and person should be free to decide about its own health. The first part of paper explains the history of the prohibition of illegal drugs. In the second part are analyzed the consequences of the prohibition, and after that are presented a new more liberal tendencies. Fourth part gives a comparative drug policy and in the last part is analyzed Serbian law, where possession of small quantities of illegal drugs was criminalized in 2003, contrary to overall global tendencies toward decriminalization.

Key words: illegal drugs, criminal law, legalization, decriminalization.